انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF ACKU 8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمریز

PROPERTY OF ARIC Established 1989

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

د کتاب پېژندنه:

نوم : افغانستان: د رېږیم قوت

لیکوال : انجنیر محمد انعام واک

کمپوز : غازي کمپوزنګ سنټر «مصطفی سحر»

خپرندوی : واک فونډېشن د افغانستان لپاره

د واک فونډېشن د خپرونو لړ : شپږم

شمېر : پنځه سوه

بیه : پنځوس روپۍ

نېټه : ۱۳۷۸ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو بچيانو ته:

په دې هيله، چې سبا به دوی ته د دريم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آريانا - هيواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

منته.. دريېم
ضروري يادونه.. څلورم
سريزه.. شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه.. ۱
۱ - لومړی قوت، دانقلاب تیوري او عمل.. ٥
۲ - دويم قوت، دانقلاب تیوري او عمل.. ۸
خو، په افغانستان کې.. ۱۰
لومړی، له ۱۹۹٥ نه مخکې.. ۱۲
دويم، له ۱۹۹٥ نه را وروسته.. ۱۳
په اجرائيه قوه کې.. ۱۳
ددويم قوت بالقوه ماتې.. ۱٤

دويمه برخه:

ددريېم قوت تیوري.. ۱٥
ددريېم قوت جوړوونکي توکي:
۱ - افغان ملت.. ۱۸
۲ - يوه ايډيالوژيکه هسته.. ۲۱
۳ - ددريېم قوت دتصرف اړخ، پير.. ۲۳
٤ - ددريېم قوت مذهبي اړخ.. ۲٥
٥ - لويه جرګه.. ۲۷
(لويه جرګه او نننۍ افغان سیاست).. ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم ۳۷
باچا او ډموکراسي ٤١
باچا او اسلام ٤١

دریمه برخه:

لنډیز ٤٣

څلورمه برخه:

نتیجه او وړاندیز ٤٩

اخیستنځي او یادښتونه ٥٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوځو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سړه سينه ددې ليکنې د کمپوز وياړ په رښتيا چې د غازي ليزر کمپوزنګ د مشر ښاغلي مصطفى سحر په برخه دی. زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وايم.

ددې څېړنې د موخذونو دبرابرولو په برخه کې زما دانديوال، د واک فونډيشن دافتخاري غړي او د ختيځ دبياودانولو داداري (کور) د مشر ښاغلي ډاکټر فريد بزګر زيار او هڅې دډېرې ستاينې وړ دي.

په پاي کې دواک فونډيشن دټولنيزو څېړنو دڅانګې دغړي ښاغلي جبلاني ځواک او ددې فونډيشن دټول مشرتابه نه چې ددې څېړنې په کار او خپرولو کې يې ماته اوږه راکړه، دزړه له کومې مننه کوم.

انجنير محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمريز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري یادونه

له دې یادونې څخه زما مطلب د اسلام د بنسټپالنې، بنیاد ګرایي، سخت دریځي، اوریکي او نورو نننیو مروجو اصطلاحاتو د په ځای استعمال خبره ده. په انګریزي لیکنو کې د دې ژبې د Islamic Fundamentalism یعنې «اسلامي بنسټپالنې» د ډېرې عامې او مروجې کلیمې په څنګ کې نن سباد Islamic Radicalism (Sivan, 1985) او یا Revolutionary Islam ، Traditional Islamic او یا Modern Islamic Fundamentalism Fundamentalism او Islamist (Roy, O., 1985) (*) اصطلاحات په عمومي ډول د اسلامي سخت دریځي او بنسټپالنې: وهابیانو، اخوانیانو او نورو لپاره استعمال شویدي. د دې په څنګ کې د "Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح یوازې د «اخوانیانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» د اسلامي سخت دریځي د ټولو ډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله د اسلامي سخت دریځي او بنسټپالنې بیلو بیلو څانګو ته د لازمو اصطلاحاتو د ورکولو په دې کار قانع نه یم، خو بیا مې هم پدې لنډ، تنګ وخت کې د یوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابیت»، د اسلامي راډیکالیزم Islamic Radicalism یا اسلامي سخت دریځي اصطلاح د «اخوانیت» لپاره راوړې او «سیاسي ملایان» مې د طالبانو په بنیه کې د اسلامي سخت دریځي، بنیاد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp. 13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرايي او اوريکی سياسي کارکوونکي ګڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fun-damentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب نجدي دمکتب او پيروانو يعنې «وهابيانو» او اسلامي راډيکاليزم Islamic Radi-calism يا «اسلامي سخت دريځي» مې دسيد قطب، مولانا ابو الاعلی مودودي او څه ناڅه آيت الله خميني دطرز تفکر او په ځانګړي ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توګه مې «داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم» ګډه اصطلاح ټولو ننني افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده. خو، په خپلو کې داسلام دسره ورانې او ويشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته دا اصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، دنومورو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ دګډو ايډيالوژيکو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي.

هيله ده، ګران لوستونکي ددې څېړنې په لوستلو کې دا يادونه په نظر کې ونيسي.

په مينه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

کمونستي راډيکاليزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي داخوانيانو، وهابيانو او ننني سخت دريځو سياسي ملايانو (طالبانو) په بڼه کې ددويم قوت په توګه، لږ ترلږه دډموکراسۍ دلسيزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. دريم قوت هم دننني بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې ددموکراسۍ په نوموړې لسيزه کې منځ ته راغی.

دريم قوت په افغانستان کې يو مترادف ملي جريان دی چې، دلومړي او دويم قوت په څېر يې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنۍ پياوړې سياسي ډله تپله، يوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دويم قوت په ۱۹۹۲ کال سياسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هيواد کې دسياسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هيواد دسياسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دريم قوت نن سبا، نه يوازې داچې ددويم قوت په څېر يو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه يوازې داچې يو پوځي ځواک ندی، يوايډيالوژيک جريان هم ندی. دا سمه ده چې، لويه جرګه، باچا، پير، افغان ملت ګوند، تصوف، غير بنسټپال اومعتدل مذهب او کوم غير سياسي ملا، بل اوبل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شيندلي، بيل بيل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې يو موټې کيدو ته اړتيا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفين بيخي له پښنو لويدلي او ميدان تش دی. نه، ديوه ټوټه شوي او ستړي شوي پوځي سياسي قوت په توګه، نه يوازې پرون، بلکې همدا نن هم اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم ددريم قوت پياوړی او ژوندی دښمن دی. نو يو شيندلی، غير وسله وال او غير ايډيالوژيک دريم قوت هيڅکله هم يو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پياوړي دښمن په ماتولو، په هيواد کې دزعامت راغلې سياسي خلا ډکه کړي.

دريم قوت يو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه يوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دوېم قوت «قرآن» [٤] او ایستلې «توره»، یو هم نه لري.

په دغسې یوه عیني چاپیریال کې په ۱۹۸۸ کال کې، د افغان سوسیال دموکرات ګوند (افغان ملت) دخپروونکي مرکزي اورګان «افغان ملت» دجریدې دمسؤل مدیر په توګه، ما ددې جریدې په دولسمه، دیارلسمه او څوارلسمه، درې واړو ګڼو، کې ددرېیم قوت په هکله څه خپرونې وکړې، چې دهغه وخت ددوېم قوت په توګه داسلامي سخت دریځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته ، وخت په وخت، لکه نن، څوڅو ځلې «درېیم قوت» دافغان سیاست نغری تود ساتلی دی.

نن هم هماغه پروني چاپیریال دی. خو دبو ملي جریان دلاروي په توګه ددرېیم قوت نننني غږ غوږ ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم پروني کینه او دښمني مخې ته درولې، بیامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولای په درېیم قوت څه ونه لیکم.

پدې څېړنه کې ددرېیم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره، ددې قوت بالقوه - سیاسي، بالفعل - پوځي او ایډیالوژیک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هیله ده، دا څېړنه به په خپل وار، په هیواد کې دملي جریان دلومړي ګام په توګه ددرېیم قوت دجوړېدو له لارې، په هیواد کې په «افغاني» بنسټ د «دولت» او «ټولنې» په فزیکي او معنوي بیا رغونه کې لاس وکړي.

په مینه

محمد انعام واک
۱۹۹۹ کال
دسپتمبر ۵ مه
ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې د دموکراسۍ لسیزې (۷۳-۱۹٦٤) په یوه خام ذهني- سیاسي چاپیریال کې درې ډوله بېل بېل سیاسي جریانونه: د کینو اند ښېنو جریان کمونستي راډیکالیزم، د افغانستان د خلکو د دموکراتیک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاوېد په بڼو کې د لومړي سیاسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم د اخوان المسلمین په بڼه کې د یوه بني دویم سیاسي قوت او ملي جریان د افغان ملت، مساوات او صدای عوام[1] په بڼو کې د معتدل درېیم سیاسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسیزه کې درې واړو سیاسي جریانونو د ښکاره او پټ سیاسي او ایډیالوژیک کار په نتیجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ریښې وځغلولې.

د ۱۹۷۳ کال په جولای کې د افغانستان د پخواني صدراعظم محمد داود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳)[3]. د کودتا په نتیجه کې د دموکراسۍ لسیزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې د پرچمیانو د نفوذ په وجه هم ملي جریان او هم اسلامي بنسټپالني او راډیکالیزم (اخوان المسلمین) ډېر سیاسي تاوان وکړ. د پخواني افغان صدر اعظم محمد هاشم میوندوال (۱۹٦۵ - ۱۹٦۷)[*3] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جریان ته ډېر تاوان واوښت.

ویلای شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې درېیم قوت یا ملي جریان په عمومي توگه په یوه کمزورۍ او دوو یا دو شوو ښیو او کینو سیاسي جریانونو په یوه بشپړه سازماني بڼه فعالیت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې د کيڼ قوت له خوا د سياسي قدرت په نيولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) ته د پوځي، سياسي ، سازماني او ايډيالوژيک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو يو زيات شمير نړيوال وسله وال گوريلايي اسلامي بنسټپالي او اخوانيان وپېرودل شول [٤] او په افغانستان کې د روسانو په ضد د جگړې په ليکو کې د خپلو افغان اخواني - وهابي بنسټپالو سره يو ځای شول. دې کار د پاکستاني او افغاني اخوانيانو په پوځي او گوريلايي روزنه کې ډېره زياته مرسته وکړه. په نتيجه کې په افغانستان کې د روس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو د رهبرۍ لاندې په يوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جريان يا د دموکراسۍ د لسيزې معتدل غير وسله وال او کمزوري سياسي سازمان (د ريم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډيکاليزم د سياسي ، ايډيالوژيک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له يوې خوا ، د پښتونستان د مسئلې په سر له پاکستان سره د دوراني په وجه او هم د يوې عاملې رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سياسي فشار لاندې راغی او سياسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونيوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا يوازې اوه افغاني جهادي تنظيمونه په رسميت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد د منځ مهالو او څلور گونی اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظيمونو نه جوړ شو ل. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبنديه او قادريه طريقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پير سيد احمد گيلاني او منځ مهالي ملا ، مولوي محمد نبي محمدي او په څلور گوني اتحاد کې د سياف اسلامي بنسټپالني ، د برهان الدين رباني او گلبدين حکمتيار اخواني تنظيمونو او سخت دريځي ملا ، مولوي محمد يونس خالص ځای ونيو.

په ۱۹۹۲ کال ، « لومړي قوت » د خلق - پرچم په وجود کې د دويم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) نژادگر اړخ (شمال ائتلاف) ته په تسليمېدو سره ، د اسلامي بنسټپالنې خپل منځی فرکسيونيزم لا پياوړی او ژور کړ. پر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتیار لـه اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دريځې تولو ډلو، ازبک ملېشې، هزاره حزب وحدت، د منځ مهالي درې گوني اتحاد په ګډون دشمال ائتلاف دمشرۍ لاندې په کابل کې دمجاهدينو اسلامي دولت جوړ کړ. دسياسي قدرت دوېش په سر د تاجکو، ازبکو اوهزاره اقليتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې توټې کړ.

د تيوتـه شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درباني - مسعود دمشرۍ لاندې نژادگره اسلامي بنسټپالنه يوې خوا اودحکمتيار دمشرۍ لاندې سوچه اسلامي بنسټپالنه بلې خواته د سياسي قدرت ددوو مهمو مدعيانو په توگه په خپلو کې سره ولوېده. دسياسي قدرت دنيولو پدې اخ وډب کې دربيم قوت په ډېره اسانۍ له صحنې ووت. ښره وېشلی اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنه دافغانستان د پوځي-سياسي ډگر يوازيني پوځي قوت پاتې شو. په نوم شمال ائتلاف يااسلامي نژاد گر راډيکاليزم دسياف د وهابي بنسټپالنې په مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې په کابل کې خپل حکومت وساته. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادگر راډيکاليزم دسياسي - نژادي برلاسۍ غوښتنو په نتيجه کې افغانستان په څلورو نژادي - سياسي حوزو وېشل شو[٥].

پدې مرحله کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد گر اسلامي راډيکاليزم په شمال اوسوچه اسلامي راډيکاليزم په جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه په هيواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډيکاليزم) دله منځه تللو په نتيجه کې دقدرت راغلې سياسي خلا ډکه نکړای شوه.

له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي راډيکاليزم ځای نويو سياسي شوو ملايانو ونيوه اود کليوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملايانو اومولويانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحريک په افغانستان کې دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. ځينو داتحريک دربيم قوت وباله. په ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، دنوي دولت په تاسيس اودسياسي قدرت د خلا په ډکولو کې دناکامې او تيوتـه شوې اسلامي بنسټپالنې اوراډيکاليزم ځای داسلام همدې نوي سياسي -پوځي بديل ونيوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایډیالوژۍ، ماهیت او سیاسي غوښتنو په بنسټونو د اتحریک اصلاً د مجاهدینو او یاد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، د اخواني او وهابي بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي د عالي تحصیلاتو خاوندان وو او د طالبانو د بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي زیات زیات له چني اوچتې نه نیولې تر طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث پورې د بې سواده او باسواد و فارغ التحصیلانو لښکر دی. نو، د طالبانو اسلامي بنسټپال تحریک د شکل له مخې څه ناڅه یو د اسې دریم قوت ګڼل کېدای شو چې یو یې سوچه او بل یې نژادي شوی اسلامي راډیکالیزم دواړه له سیاسي او پوځي صحنې لیرې او پخپله یې د هغوی ځای ونیوه.

طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو د اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ادامه ده، نه یو دریم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې یې د نژادي شوي اسلامي راډیکالیزم، کمونستي پاتې شونو او شیعه نژادګر راډیکالیزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه یې د هیواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتیا پراخوالی د خپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. د نژادي اسلامي راډیکالیزم په ضد د اسلامي بنسټپالنې پوځي او سیاسي مورچل، په ختیه د پښتنو طالبانو په تندي د پښتني نژاد پالنې ټاپه نشي وهلی. د طالبانو تحریک یو بشپړ اسلامي بنسټپال تحریک دی چې، د پرونۍ ستړې شوې اسلامي بنسټپالنې او له پښو لوېدلي کمونستي راډیکالیزم په څېر یې د افغانستان سیاسي خپلواکي، ملي واکمني او د خاورې بشپړتیا تول له جدي خطر سره مخ کړیدي او لګیا دی د افغان نشنلیزم د پېړیو پېړیو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه د یوه بنسټپال نظام په نا اشنا او غیر افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلای شو چې، په افغانستان کې دریم قوت نه یوازې په بالفعل ډول، بلکې د یوه مستقل سیاسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهیسې د دریم قوت د جوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده. د دریم قوت د پېژندنې لپاره پکار ده، مخکې تر مخکې لومړی او دویم قوت څه ناڅه وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-لومړی قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

کمونستي راډیکالیزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې له ترلېږه له ۱۹۵۰ لسیزې[٦] راپدې خوا یو تشکیلاتي - ایډیالوژیک مېکانیزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا میکانیزم د بریوخ شو. دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند دواړو څانگو خلق او پرچم، په ترتیب سره په کلیوالي اوښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې او دیوه وسپنیز دسپلین او ایکې یوې قوماندې له مخې یې دځوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دایډیالوژیکي او تشکیلاتي تجربې اودشوروي اتحاد په پوځي اومالي مرسته یې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې دیوې بریالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق او پرچم دڅانگو په وجود کې دا قوت دډېرو مهمو تشکیلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦۵ کال په جنورۍ کې دخپل تاسیس[٧] سره سم د مارکسیزم-لنینیزم داصولو له مخې دیوې بې طبقې ټولنې دجوړیدو لپاره طبقاتي مبارزه[٨] پیل کړه. دې گوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق اوپرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلگۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بیا یو شوې[٩] او په ۱۹۷۸ کال کې یې له پاسه، انقلاب ته ورته ،دیوې پوځي کودتا په کولو سیاسي قوت په لاس کې ونیوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عیني شرایط په دې توگه دڅیړلو دي: په ۱۹۷۰ لسیزه کې دافغانستان سیاسي- اقتصادي جوړښت، له پاسه دیوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سیاسي حاکمیت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسیزه کې دداود خان (۱۹۵۳-۱۹٦۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو ځلو په نتیجه کې خپل ځای پرېښی و. دولت دعایداتو نوې سرچینې پیدا کړې وې. په ختیه دپښتنې پورتنۍ طبقې دخان او ملک په څوی برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتیجه کې دپورتنۍ طبقې په څنگ کې، په ۱۹٦۰ لسیزه کې دوروستیو دوو طبقو نفوذ هم پیدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړي قوت په توگه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنسټپالو - اخوانیانو او ددریم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.(۱۰)

ځمکه واله Landed class اوپانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هیواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دتکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې دځمکو اخیستل او دشرعي دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دویش په بنسټونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979)(۱۱). په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو (Modernization of Economy) داطبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلي پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه(۱۲). پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نوله ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار دسیاسي اقتصاد د دوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته دپوځ په راښکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه(۱۳). همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلي له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په دریدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛(۱٤)

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛(۱۵)

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای(۱٦)؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنی تحصیل یافته قشر خوبیخي ددولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و(۱۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنيه کې په ۱۹۷۸ کال، ديولړ انقلابي اهدافو د تطبيق لپاره د ښکتنی طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[۱۸] شپږم، اوم او آتم دريې فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور- سود او ګروي نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت ديوه وزير (زېري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کليوالو کورنيو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[۱۹].

دافغانستان د چارو يو روسي متخصص Glukhoded داټکل له مخې شپږم فرمان د افغان بزګرو ديرش بيليونه افغانی (يوبيليون امريکايي ډالره، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[۲۰]. مشهور هندي کمونست مکرجی Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ ميليون افغانی (څليريشت ميليونه امريکايي ډالره) ښودلی دی[۲۱].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ[۲۲]؛

* او د دی قوت بل فرمان بې ځمکو او لږ ځمکو بزګروته د شخصی ځمکو دوړيا ويش آتم فرمان و[۲۳]. دې فرمان په هيواد کې د شپږ ميليون جريبه ځمکې (۱،۲ ميليون هکتاره) د ضبط او توزيع او برسيره پر ۵،۲-۲ ميليون کوچيانو يې د ۰۰۰ ۶۳۰ بې ځمکو او لږ ځمکو کورنيو اټکل کړی و. خود خلق- پرچم حکومت يوازې او يوازې ۰۰۰ ۳۳۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه يې يوازې ۰۰۰ ۲۸۷ هکتاره ځمکه هغه هم په يوازې ۰۰۰ ۲۹۶ بزګرو وويشله (Mukherjee, Glukhoded)[۲٤].

نو ويلای شو، داخو دزړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي ګټې -Class In terest) دله منځه وړلو، د خلکو په اجتماعي ژوند کې دلومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[۲۵] او له اسلام سره، چې د خلکو په اجتماعي ژوند کې بېخځن نفوذ لري، دلومړي قوت بې پروا برخورد او دښمني (Shahrani, 1984)[۲٦] ودچې خلک يې په لوی لاس دلومړي قوت په ضد، هغه هم د دويم قوت اسلامي بنستپالنې او راډيکاليزم درهبری لاندې، دملی قيام په بنيه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په زغرده ویلای شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پای کې د دولت په ضد دلومړۍ قوت پوځی عمل ولسي بنسټ نه درلود . خوله پاسه د(Trimberger, 1978) دطرح شوی انقلاب لـه ماډل سره دلومړی قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړی ورته والی او دخپلو غلطو تکتیکونو لـه مخې چې د دې قوت انقلابي پروګرامونه یې ناکام کړل، فوق العاده توپیر لری[۲۷].

په ۱۹۸۰ کې دې گوند له مجاهدینو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ایډیالوژیک لحاظ یې دطبقاتي مبارزې په بنسټ سوسیالست پروګرام شاته واچاوه اوله ۱۹۷۸ راهیسې یې خپل تول صادر شوي فرمانونه بېرته واخیستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه دروسانو دوتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د « وطن گوند » نوم ورکړ او په یوازې ځان یې د مجاهدینو د سخت پوځي یرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې و چې، دشوروي اتحاد امپراطوري له خپل ایډیالوژیک سنګر کمونیزم سره یو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې دریم قوت ته ورته سیاسي لار ونیوه.

۲-دویم قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

په عمومي توګه په عربو کې له اتلسمې[۲۸] او په افغانستان کې د نولسمې پېړۍ له پایه[۲۹] دوهابیزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې د پنځه پیري ملایانو ظهور، بیا په ۷۰-۱۹۶۰ لسیزو کې داخوان المسلمین نړیوالې وده او پیوستون[۳۰] په سیمه اونړۍ کې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ایډیالوژیک او تشکیلاتي حضور اونفوذ پیل کړ.

په نړیوال کچ په لسمه پیړۍ کې له الموردي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خمیني پورې زیات شمیر دیني پوهانو په اسلامي حکومت او ددې حکومت دحکمرانانو په توګه په دیني عالمانو (Ulema) ټینګار کړیدي(Khomeini, 1981)،[۳۱]. مشهور ایراني راډیکال اسلامي پوه علی شریعتي په اسلامي حکومت کې دعلماو له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلی دی(Akhavi, S 1982) [۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم حاکمیت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی ګڼي او شریعت یو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو په واسطه بدلیدای نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم اسلامی دولت یو ایډیالوژیک او د نړۍ د ټولو مسلمانانو شریک دولت بولي (وګوری احدی ۱۹۹۱) [۳۳].

د اسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو د ټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختیا ورکول دي. اسلامی بنسټپالنه او راډیکالیزم د نړۍ د ټولو مسلمانانو یووالی او د جهاد او توري په زور یو داسې نړیوال اسلامی دولت غواړي چې په ایډیالوژیک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او ملیت. حاکمیت پدې دولت کې د خدای په لاس کې دی. یعنی ټول دولتي اداری سیستم د خداي په قانون، شرعې، چلیږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقیده هم ده چې د اسلامی دولت تأسیس یوازې او یوازې د اسلام د عملي کیدو لپاره دی او بس.

د اسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امیر، خلیفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زیات مقتدر او د زیات واک خاوند دی باید نروي نه ښځه [۳٤].

د مولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف، ایت الله خمیني د اسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف ګڼي. امام خمینی او مودودی دواړه «اجتهاد» او د «شرعي بشپړ تطبیق» د اسلامي دولت د مشرۍ دوه بنسټیز شرطونه او حتمي دندې ګڼي. پداسې حال کې چې سید قطب او مودوی د اسلامي دولت د مشر د انتخاب خبره د خلکو خوښې ته پریږدی؛ خمیني د ممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټینګار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خمیني یو هم د موکراسي د خلکو د حاکمیت د اصل په توګه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) [۳۵].

شریعت (Sharia) او فقهې (Islamic Jurisprudence) ته په زیات اهمیت ورکولو سره سره، بیا هم نه خمینی او نه قطب، یو هم، د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائیه سیستم (Judiciary) رڼا نده اچولې (Adam, 1983)[۳۶]. خو، داسلامي دولت د «ټولواک» او د «قضائیه سیستم» په اهمیت باندې داسلام په ټینګار، خمیني اسلام یو متمایز نظام بڼیي. خمیني وايي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته یو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرینو قضايي سیستم ته ډیر پام ندی اړولی، خودیوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ داسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ډېره ستره سیاسي غوښتنه ده[۳۷].

له ملي جریان او نشنلیزم سره په مخالفت کې اسلامي بسټپالنه او راډیکالیزم یوه خوله ده. وايي چې نژادي - قومي سرحدات سیاسي ارزښت نلري. یوازې دیني اختلافات دي چې د مسلمان او غیر مسلمان په منځ کې رسمیت لري (Pipes, 1983)[۳۸].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم سره نه یوازې دیوه نړیوال اسلامي سیاسي سیستم د نه منلو په سر وران دي، بلکې دابنسټپالنه نشنلیزم په سیکولریزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[۳۹].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم Nationalism، نوې کونې Modernization اوسیکولریزم Secularism، درې واړو سره کلک دښمن دي[۴۰].

خو په افغانستان کې:

اسلام دخپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹۶٤ پورې په سیاسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له شتو سیاسي، اجتماعي او کلتوري واقعیتونو پښتونولی، پښتانه او افغان نشنلیزم درې واړو سره دسیاسي ګوزارې او جوړښت بېل بېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹۶٤، په تیره بیا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سیستم نه آزاد دقدرت دیوې اجتماعي ستنې په توګه دخپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت دسیاسي او اجتماعي ستنې په توګه دخپل مذهب او دحنفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې ګونو شرعي محکمو (قضائیه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دخپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې ګونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ١٩٦٤ کې ددموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوریکي پلوه له ١٩٦٤ او په عملي لحاظ له ١٩٧٨ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډګر کې دسیاسي «دویم قوت» په توګه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «دریم قوت» افغان نشنلیزم په ضد دمخالفت مورچل جوړه کړه.

په ٧٩-١٩٧٨ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دپوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي - مالي امکانات لاس ته وروړل. په ١٩٩٢ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوی مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستګاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې په ٩٧-١٩٩٢ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې دربانې - حکمتیار د ١٩٩٧ کال دګډ حکومت غټې پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان د پښتنو د ١٩٩٢ کال داپریل د ٢٤ نېټې دتړون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ٨٥،٢ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دواک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه) [٤٥].

په افغانستان کې ددویم سیاسي قوت په توګه اسلامي بنستپالنه او راډیکالیزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري او سیاسي ژوند په ټولو اړخونو کې د نړیوالې اسلامي بنستپالنې په لاررو روان دی. په افغان بنستپالو - اخوانیانو کې حکمتیار، چې دګوند ډېر کار کوونکي یې دده په ګډون دسیکولر لوړو تحصیلاتي موسسو زده کړي او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملایانو) سره جوړ نه دي. حکمتیار له یوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني [٤٦].

حکمتیار په ۱۹۸۹ کال کې داسلامي نړیوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ دیوکانفدریشن (Confederation) دجوړیدو وړاندیز وکړ [٤٧].

خالص او ملګري ملایان یې هم داسلامي حکومت په راس کې دملایانو په تېره ولاړ دي. رباني او سیاف پدې هکله څه غوڅ دریغ نه دی ښودلی. خو، اسلامي بنستپالنه او راډیکالیزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې یوازې او یوازې ملایان داسلامي دولت ټولواک ټولي ګڼي اوبس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنستپالو او سخت دریځو تینګار ځکه بې ځایه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذ و. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سیاسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دریځي ددې قانون دانفاذ په یوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زیاتیږي.

دادی دطالبانو په دولتي ډوله تشکیل کې ددیني علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې ددینې علماو (ملایانو) فیصدي څېړو [٤٨].

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

- په پنځه کسیزه او چته شورا (Inner Shura) کې ټول ملایان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په مرکزي يوولس کسيزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملايان، ۸۲ په سلو کې.
- په پنځو تنو واليانو کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توګه د طالبانو د اسلامي تحريک د مشر ملا محمد عمر په ګډون په ټوله دوه ويشت کسيزه رهبرۍ کې د ديني عالمانو (ملايانو) سلواله (فيصدي)، ۹۱ کيږي (*۴۸).

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته (*۴۸):

د اسلامي امارت د امير المؤمنين په توګه د ملا محمد عمر نه وروسته:

- د اسلامي دولت د رياست او صدارت د ګډې رهبرۍ په اوه کسيزه شورا کې د ديني علماو (ملايانو) سلواله، سل په سلو کې.
- په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- د اسلامي دولت د اداري رياست په پنځو غټو پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- د کابل ولايت په څلورو غټو ولايتي پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- په اوو ولايتونو کې اوه واړه واليان ملا يان دي، سل په سلو کې.
- د بهرنيو چارو وزارت کې دا سلواله تېيته ده. پرته له وزير نه چې ملا دی، پنځه غټې ځانګې غير ملايانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

- په اجرائيه قوه (کابينه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئيسانو په ګډون يوويشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ويلای شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستګاه په خپل لاس کې نيولې او ملايان يې د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

ليدل کيږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې د رباني - حکمتيار او طالبانو په وجود کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم، دولتي تشکيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي، نژادي او ملایي تشکیل دی.

ددویم قوت بالقوه ماتې:

دریم قوت په بالقوه ډول او س څه بریالی خو، په بالفعل ډول ښه مات او دویم قوت په بالفعل ډول ښه بریالی خو په بالقوه ډول څه مات او د دې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنیو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دریځي او د عقایدو تفتیش، ډېر و چ ملایي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په دیني مدرسو باندې د عقلي او سیکولر ښوونځیو او پوهنځیو بدلول، اجباري ږیره، د ښځو د کار او زده کړې مخنیوی او په پای کې د خلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په زورو ور ته لاس وهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لګیاده په عام ډول افغان ملي کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ یو داسې محافظه کار اجتماعي - سیاسي نظام چې لا یې هم، د دین په ګډون، دژوند په ځینو کلتوري - سیاسي برخو کې د بلې ایډیالوژۍ برلاسي نده منلې (۴۹) په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په یوه لږ وخت (۹۷-۱۹۷۸) کې د یوه نوي قوماندان - فیوډال د منځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پیل پیل، ۱۹۹۲ نه، د پېښور د ترون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توګه د یو تاجک تاکل او بیا په دویم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د ترلو ډېر تپول او تپول اسلامي بنسټپالنې ته وتلی دی؛

* په هیواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سیاسي زعامت د خلا په ډکولو کې د دویم قوت پاتې راتلل.

* سیاسي استقلال، ملي واکمنۍ، د خاورې بشپړتیا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د یوه موټي هیواد دویش پر لومړي قوت، کمونستي راډیکالیزم، برسېره په دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راغې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه برخه

دد رهيم قوت تيوري:

نه يوازې دا چې، درهيم قوت دخپلې غير انقلابي طبعې له امله دعمل کومه انقلابي تيوري نلري، په افغانستان کې ديوه بشپړ درهيم قوت دنشتوالي له کبله ددې قوت دريفورم کومه واحده تيوري هم په لاس کې نشته. د تيورۍ دانشتوالی په سيمه ييز او نړيوال کچ ځه چې په ملي کچ هم دنشنليزم دخام پخلي او يا نه پخلي او نه تبلور نتيجه ده. دناپېيلو هېوادونو نړيوال غورځنګ اوسوسيال دموکراتانو نړيوال پيوستون په نړيوال کچ يو داسې سياسي - ايډيالوژيک پيوستون منځ ته ندی راوستی چې په سيمه ييز کچ ورته سياسي قوتونه وزېږوي.

په افغانستان کې هم درهيم قوت په يوه بشپړ ګوندي - سياسي او ايډيالوژيک، غير دولتي بڼه کې وجود نلري. ددموکراسۍ په لسيزه کې لکه چې مخکې وويل شول دريم قوت يوازې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډير کمزوری ايډيالوژيک او سازماني ډول منځ ته راغی. خو هغه هم دلومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دويم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وتکېده.

په دولتي بڼه کې نشنليزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سياسي - بشپړ تيا يي لومړي پړاو کې دلومړي پښتنانه نشنليزم، په اتلسمه پېړۍ کې ددويم پښتانه نشنليزم په بڼه کې او دافغان نشنليزم په خپل دريم بشپړتيايي پړاو کې دننني دريم غير دولتي نيمګړي دريم قوت مندمات کړيدی. دافغان نشنليزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړيوالو سياسي کتارونو کې په يوه دريم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً دناپېيلو هيوادونو ديوه مؤسس غړي په توګه، پخپله ديوه دريم قوت حيثيت خپل کړی و. نو، که ننني دريم قوت هوښياروي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکارده دافغانستان دننني «سیاسي جغرافیې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنلیزم څو سوه کلنه تاریخي تجربه خپل ننني سیاسي جریان ته دحقانیت او مشروعیت سیاسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هویت د دولت او ټولنې دفزیکي او معنوي بیا رغونې کار خپل سیاسي حق وګڼي.

داخو له ۱۹۶۰ لسیزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې دلومړي، دویم او دریم قوت دجوړیدو «ایډیالوژیک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نوموړې لسیزه کې دخامې دموکراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ کړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډیکالیزم ددکتاتورۍ او ترور دنظام په توګه ددموکراسۍ له راتګ څخه په څوارلسو کلونو کې، او ددویم ځل لپاره دویم قوت، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي دکتاتورۍ او تروریزم دیوه نظام په توګه ددموکراسۍ له نوموړي راتګ څخه په ۲۸ کلونو کې سیاسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تیوریو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دننني دریم سیاسي قوت په بڼه کې دملي جریان تیوري په نورو ځانګړتیاو برسیره، د «سیاسي استقلال» او «ملي حاکمیت» په دوو ډیرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډیکالیزم څخه بیلیږي:

* «سیاسي استقلال» دملي جریان یو داسې ملي ارزښت دی[50] چې داجریان پخپلو کې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، کیڼ کمونستي او ښي اسلامي راډیکالیزم نه دیوه «خپلواک» نظام په توګه بیلوي؛

* «ملي حاکمیت» په یوه ملي جریان کې یو داسې بل بنسټیز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکمیت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توګه دهغه منل[51] نه یوازې ملي جریان دکمونستي او اسلامي راډیکالیزم دترور او دکتاتورۍ له دوو نظامونو نه بیلوي، هغه ته یوه دموکراتیکه پیژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سیستم او انتخابات، دسیاسي ګوندونو تعدد، دبیان، عقیدې او عبادت آزادي[52] دملي حاکمیت عملي چارې دي چې ملي جریان ته دننني دریم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعیت ورکوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان د يو خپلواک، افغان او اسلامي هيواد په توګه او د افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره يې اعليحضرت احمد شاه بابا ايښودې ده، يو «افغان» دولت منل (٥٣) د ملي جريان نورې بنسټيزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت «افغاني» هويت ته په احترام سره په افغان سياست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سيمه ييز توپير څخه د ټولو قومونو برخه اخيستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دريم قوت نورې غوښتنې دي (٥٤).

په افغانستان کې د يو موټي دريم قوت د نشتوالي له امله نشي کېدای د دې قوت بشپړه تيوري توضيح شي. خو، له ١٩٦٤ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضيح او تشريح به د لومړي قوت د ماتېدو (١٩٩٢) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې ننني سياسي خلا د ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریځم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) د۱۹٦٦ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی[۵۵]. ددې گوند ډېر مهم او ستراتېژیک شعار «یوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان»[۵٦] ؤ. داگوند چې دلوی ښبنتن د حاکمیت نه وروسته د ملت په حاکمیت عقیده لري[۵۷] دسیاسي دموکراسی، پارلماني سیستم او انتخاباتو غوښتونکی دی[۵۸]. په عمومي ډول ددې گوند اساسي سیاسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ دلسیزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې «لوی افغانستان» او «سوسیال دموکراسي»[۵۹] وه.

افغان ملت د دموکراسۍ دلسیزې د دریځم قوت یوازینی ژوندی پاتې شوی سیاسي جریان دی. د دریځم قوت دې جریان تر ۱۹۷۸ کال پورې دافغانستان په ښاري او کلیوالي نفوس کې څه ناڅه ایډیالوژیک جلب وجذب وکړ. په دې لسیزه کې په افغانستان کې د دریځم قوت مورچل همدې گوند ونیوه.

دلوی افغانستان دډېرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکیلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټیزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسیره، دیوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند دسیاسي او تشکیلاتي پرمختگ تور اساسي خنډونه دي.

دافغان ملت د «لوی افغانستان» ملي غوښتنه که په افغانستان کې دشلمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې دخلکو دتاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې ددریم قوت دې اساسي توکي ته ستراتیژیکی ستونزې وزیږولې اوداګوند یې دپخواني شوروي اتحاد ، ایران او په تیره بیا دپاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې ددې ګوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې ، دکابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت دجوړېدو خبرې داګوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

ددې ګوند نشراتي اورګان افغان ملت د ۱۹۶۹ کال دجون دمیاشتې په خپله دریمه ګڼه کې له شوروي اتحاد نه د « پنجده » سیمه بېرته وغوښتنه [٦٠].

په ۱۹٦٦ کال کې دې ګوند د « آزاد پښتونستان » غوښتنه وکړه [*٦٠].

سره لدې چې « لوی افغانستان » او « آزاد پښتونستان » دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خوبیاهم ددموکراسۍ په لسیزه کې « افغان ملت » ددریم قوت په توګه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنایي د « پښتونستان مسئله » په هغه دوره کې دافغانستان ددولت اوافغان ملت ګډ غږو . خو ، « لوی افغانستان » یوازې د « افغان ملت » غوښتنه وه.

« افغان ملت » پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته دپښتونستان مسئله نور ددې ګوند دسترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. دافغان ملت دګوند د ۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې دپښتونستان مسئلې ته په دې ډول ګوته نیولې ده: « دسیمې دهېوادونو ځینې سرحدونه داروپايي استعمار دلاسوهنې په اثر متضرر شویدي اوپدې اساس په دې سیمه کې دځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي [٦١]. په هرحال ، دپښتونستان دمسئلې په سرله دې ګوند سره دپاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې ددریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا دریم قوت برسېره پر افغانستان ، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر هغه نه دډېر سخت سیاسي ، اقتصادي فشار لاندې راغلی دی. ددې ګوند ډېر مهم غړي زنداني ، اعدام ، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې داسلامي بنسټپالنې دپیاوړي کېدو او دملي جریان له کمزوري کېدو سره ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړاندیز وکړ (۶۲).

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسیاسي حل بدیل وړاندې کړ (۶۳). په ۱۹۸۹ کال کې یې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت یو غیر ملي او ګوډاګی حکومت وباله (۶٤). داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دریځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدینو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په تردید کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلامیې په ځواب کې دګلبدین حکمتیار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شدید الحنه اخطار (۶۵) دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته (۶۶). دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنیتي ستونزو سره مخ کړ.

دکیڼو او ښیو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې اوتبلیغاتو ددریم قوت دیو بالقوه موقف غږ لړ ترلږه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، دیارلسمه اوڅوارلسمه ګڼو کې (۶۷) ددریم قوت دواقعیت په هکله څنې یادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دریځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدینو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د «سباوون زېري» دافغان ملت جریدې دنوموړې لیکنې په ځواب کې دریم قوت په ډېر شدت وغانده (۶۸). په دریم قوت دافغان ملت دګوند او دراولپنډۍ دمجاهدینو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم یوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته. (۶۹)

له کمونستي او اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې سره دسیاسي او کلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددریم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، یو څه ناڅه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ایډیالوژیک نفوذ، دتشکیلاتي اوسازماني کړیو او ګوندي کدرونو شته والي په یوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

دا گوند د گوندي مرکو، جرگه گیو، جرگو او د تشکیلاتي ارتباط د سره نښتو کړیو له لارې له ښاري او کلیوالي نفوس سره تړلی دی. د تېرو درې دېرش کلونو راهیسې د ې گوند په پښتنو سیمو کې د ېر جلب او جذب کړی دی. د ې گوند په ۱۹۸۸ کال کې په غیر رسمي ډول دخپلو غړو شمېر اوه دېرش زره تنه وښود (۷۰). خو دا عدد د دې گوند د غړو اصلي شمار نشي ښودلای. په پېښور کې د دې گوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو گوندي کنگرو کې د متناسبې نمایندگۍ د اصل له مخې د هرو لسو گډون کوونکو کدري غړو په سر د یوه تن په گډون د نوموړو کلونو په کنگرو کې په ترتیب سره ۳۹۰ (۷۱) او نږدې ۳۰۲ (۷۲) گوندي کدرونو گډون کړي وو. خو دا ارقام بیا هم د دې گوند د غړو رښتینی شمېر نه ښيي.

سره لدې چې نننی غربي ډوله گوندي دموکراسۍ د دې گوند پروني شرقي ډوله تشکیلاتي سیستم لاسست او خوزولی، بیا هم د شتو تشکیلاتي کړیو او د دې کړیو له لارې د گوند او خلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه د نن نې دربیم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې له سره نه لیدل کېږي. د دې گوند تشکیلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول او بیا هم له بېخ او بنسټه د یوه وسپنیز تشکیلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه یوازې د دې گوند، بلکې د دریم قوت د جوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲- یوه ایډیالوژیکه هسته:

د دریم قوت په بېخ او بنسټ کې به د یوې ایډیالوژیکې - سازماني هستې شته والی، په یوه سره او یدلی سیاسي - پوځي قوت باندې د دریم قوت په بدلولو برسېره، د دې قوت د رښتیني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

دریم قوت کېدای شي د شکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت وي. د یوه ایډیالوژیک نظام د نشتوالي په صورت کې به د دې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بیا به د اسلامي پښتپالنې او سخت دریځو دراغورځولو له پاره د دریم قوت بدیل ډومره کمزوری شي چې بیا رغونه به یې د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډېرزور بحران سره مخ وي.

یو پیاوړی او له سره په یوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېدای شي دیوه بالفعل درېیم قوت دایډیالوژیکي سازماني هستې کار ورکړي. د درېیم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سیاسي توکو کې افغان ملت دمبارزې د درې ډېرش کلنې تشکیلاتي، سیاسي او ایډیالوژیکي سابقې له مخې ددې دندې یومناسب توکی دی.

افغان ملت په افغان بحران کې د درېیم قوت دجوړوونکو له ټنیو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوی دی. افغان ملت له هرچانه مخکې دافغان بحران دحل لپاره د درېیم قوت دجوړېدو وړاندیز کړیدی. افغان ملت تل له باچا او پیر سره ښه رابطه درلودلې او په افغان بحران کې یې دلویې جرګې اوباچارول تائید کړی دی. داخو افغان ملت و چې له روسي پوځ او په کابل کې یې دخلق - پرچم له حکومت سره دجګړې دپیل په کلونو کې دپیر محاذ ته پوځي او تشکیلاتي اوږه ورکړه. پیر ښایي داواقعیت هیڅکله له یاده ونه باسي. د درېیم قوت دجوړېدو په لاره کې به دپیر دروحاني او دیوه موټي افغان ملت دسازماني - ایډیالوژیک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال د درېیم قوت په ګټه تمامې شي. خو، دیوه شیندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا ګټه یوازې دمحاذ وي.

افغان ملت لومړی په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بیا په ۹۲-۱۹۷۸ او بیا آن ترننه پورې دباچا په ضد کوم سیاسي فعالیت نه دی کړی. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې دافغان ملت مبارزه دوخت دحکومتونو په ضد وه. نو باچا ښایي دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې دافغان ملت په اهمیت او افغان ملت ته دخپل ضرورت واقعیت درک کړی وي. باچا باید په خپل وجود کې د درېیم قوت دجوړېدو په اهمیت، بیا دیوه سازماني - ایډیالوژیک قوت په توګه ددې قوت دجوړېدو په ضرورت او اهمیت او بیا هم افغان ملت ته ددې سازماني او ایډیالوژیکي جوړونې د دندې دورسپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY ACKU 8238

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-ددرېيم قوت دتصوف اړخ

پېر:

تصوف په افغانستان کې د اسلام دتولنيزې ستنې رول لوبولى دى[۷۳].
دتصوف دنقشبنديه او قادريه دوه پياوړې څانگې په افغانستان کې د پېړيو پېړيو راهيسې له دولتي رسمي موسسا تو نه آزادې خوپياوړى ولسي موقف لري. همدې پياوړتيا افغان دولتونه درولي اوغورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې دشاه امان الله ددولت په غورځولو، او ور پسې دسقاو دزوي او محمد نادرخان (۱۹۲۹-۳۳) دحکومتونو په درولو کې دنقشبنديه طريقې دمشر حضرت شوربازار (مجددي) دفتوې گانو لاس و[۷٤].
دولتونو په ټولنه کې دروحانيت دبېخښن نفوذ له مخې هغوى ته دمهمو دولتي پوستونو په ورکولو دهغوى ننگه تر لاسه کوله. ددموکراسى دلسيزې نه مخکې دباچا په سلطنت کې روحاني کورنيو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ٤،١٦ او پدې لسيزه (۱۹٦٤-۷۳) کې په سلو کې ۳،۳ غټ دولتي پوستونه اخيستي وو[۷٥].
دافغانستان دملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan دمشر پير سيداحمد گيلاني کورنى دقادريه او دافغانستان دنجات دملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan دمشر صبغت الله مجددي کورنى دنقشبنديه طريقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخښن روحاني شخصيت دلته په پاکستان کې ددوى د تنظيمونو په جوړولو کې لدوى سره مرسته وکړه.
دخلق-پرچم حکومت او روسانو سره دجگړې په دوره (۱۹۷۸-۸۸-۹۲) کې ددرېيم قوت موقف پدې دوو تنظيمونو ونيول شو. خود حضرت «جبهې» په افغانستان کې د يو رښتيني درېيم قوت سياستونو ته انعکاس ورنکړ. داتنظيم د «محاذ» اودمولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر ددرې گوني اتحاد (منځ مهالي اتحاد) غړى و. حضرتان، دحضرت مريدان، پخواني بيروکراتان، ولسي مشران او يو شمېر روښانفکران دحضرت د تنظيم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت يو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنستپالو پرې هېڅكله هم سياسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران كې د ملي جريان مخه نيوله. د «پير» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان كې د شرعي دانفاذ غوښتونكى اود افغانستان د مسئلې په حل كې يې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائيداوه. په همدې ډول يې، د پير غوندې، افغان سياست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول كې دهغه دبيا راستنېدو غوښتنه هم كوله[٧٦]. خو په ١٩٩٢ كال د مجاهدينو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو يې پخواني باچا له ياده ووت.

د اسلامي بنستپالنې په ګټه او د ملي جريان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ١٩٨٩ كال كې د راولپنډۍ د مشورتي شورى د موقت ائتلافي حكومت او په ١٩٩٢ كال كې د پېښور د تړون په اساس په كابل كې د مجاهدينو د اسلامي دولت د مشر په توګه ټاكل كېدو سره، اسلامي بنستپالو او سخت دريځو دې ډېرښه د ملي جريان په ضد استعمال او دريم قوت يې د ده په بنه كې نوم بدي كړ.

حضرت اوس د كوم تنظيم خاوند ندى. د ده تنظيم هم د ١٩٩٢ كال نه راپدې خوا له منځه لاړ دى. حضرت د دريم قوت په جوړولو كې مثبت نه، خو منفي رول لوبولى شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښكته شويدى. په سيمه كې په عمومي توګه د تصوف د نويو مرشدينو په راپيدا كېدو سره د تصوف لرغوني پيران او مشران كرار كرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه وركوي. خو، په عمومي توګه د افغان ټولنې د محافظه كارې روحاني طبعې له مخې ښايي حضرت د دريم قوت د كومې پرزې ځاى ونيسي.

د افغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سياست په ٩٢-١٩٧٨ دوره كې ديوه بالقوه دريم قوت يو محافظه كار ممثل، په پاكستان كې د جوړو شوو تنظيمونو د درې ګوني اتحاد غړى او له ١٩٩٢ كال نه راپدې خوا د يو دريم بالفعل قوت د جوړولو له محركينو څخه په اصطلاح يو محرك دى.

دا خو د درې ګوني اتحاد ديوه وتلي غړي په توګه د محاذ په وجود كې هم و چې، د زښته ډېرو پوځي، سياسي امكاناتو سره سره، بيا هم دريم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې یو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم یې په دې اوهم یې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، یعنې په کابل کې یې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اوبیا دطالبانو تر پوځي- سیاسي عروجه پورې دیوه بې زړه او محافظه کار سیاست په لوبولو دافغان بنستپالو په تېره بیا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکیب کې په پاتې کېدو یې، ددرېیم قوت اوبه داسلامي نژادگر راډیکالیزم په ژرنده تویې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسیاستونو سره کوم ځانگړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښیي، ددې ائتلاف دسیاستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ دپیر په وجود کې په افغانستان کې دیوه رښتیني، غیر روحاني، مسلمان او ملي جریان دقحط الرجال په نتیجه کې هم پرون اوهم همدانن ددرېیم قوت یو مهم بالقوه توکی پاتې شویدی. له همدې کبله پیر سیداحمد گیلاني برسېره پر خپل روحاني نفوذ، دیوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانیو دولتونو بیروکراتان او لوړ رتبه مامورین، متقاعد پوځیان، مخور ولسي مشران، پخپله دپیرصاحب باسواده اوبې سواده مریدان او یو زیات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانگړی گوندي تشکیل نلري. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې یو گوندي ډوله تشکیلاتي سیستم منځ ته راشي. خود محاذ ځینو ولسي او لیبرال ډوله مشرانو داحرکت په پښو وواهه.

٤- ددرېیم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی یو سنتي او نیمه معتدل ملا دی، چې له ۱۹۷۸ کال نه یې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظیمونو په ترکیب کې دخپل تنظیم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظیم لومړی دغیر بنستپالو، منځمهالو، سنتي او غیر سیاسي ملایانو نه جوړ شوی و. خو پدې تنظیم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث، چې دده دتنظیم اصلي کارکونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځه ناځه سیکولر او دعقلي علومو فارغان هم لیدل کیده. د «محمدي» حرکت ددرې ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق-پرچم سره په جګړه کې ددرېیم قوت دیوه توکي ځاي نیولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظیمونو داسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظیم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدین رباني په واکمنیو کې دوزارت څوڅوکۍ لاس ته وروړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې دقدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دریځو اوبنسټپالو په لویدلو سره هغه زیات درباني په خواو. هغه یو، نیم غوندې محافظه کار ملا دی، چې دسیاسي تصمیم نیونې اوابتکار استعداد، صلاحیت او جرئت نلري.

دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني-وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې دتوافق په سر دیوه جوړ [۷۷] ملا په توګه پخپله محمدي اویانور ښه معتدل ملایان او علماي کرام(Ulema) ددرېیم قوت دیوه توکي په توګه: په افغان سیاست کې ددرېیم قوت دمذهبي اړخ دېکولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دریځی په خوله دبرغولي ایښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهیسې دکلیوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنیمه باسواده فارغانو نه نیولې ددې ملایي تنظیم پوره باسواده ملایانو ورو دسیاسي اسلام اوبه وچښلې. ددرېیم قوت دیوه مذهبي توکي په توګه له اتیایمې لسیزې راهیسې د یوزیات شمیر طالبانو اوملایانو په روزلو، دې تنظیم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحریک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفینو په وړاندې دطالبانو دلا پیاوړي کولو او هغوی ته دسیاسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سیاسي ملایانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظیم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسلیم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-لویه جرگه:

جرگه د پښتونولۍ یو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ یوزیات شمېر مقررات د جرګې له لارې عملي کېږي. جرګه د مقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توګه [۷۸] د افغاني ټولنې سیاسي کلتور ګرځېدلې دی.

جرګه د اشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، د کورنیو، خېلونو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرګې یا مرکې کوچنۍ او لویې جرګې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرګې دیوه دولتي شوي رسمي ځواک په توګه په افغانستان کې د دولتي قدرت د عنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لاځای درلوده. مشرانو جرګه (Senate) او ولسي جرګه (National Assembly) په افغانستان کې د ملي پارلمان (National Parliament) یا مقننه قوې د دوو جوړوونکو توکو په توګه په افغانستان کې د عنعنوي مرکو او جرګو یوه پرمختللې او دولتي شوې بڼه ده [۷۸*]. برسېره پر دې، د لویې جرګې په غونډو کې په پارلمان او قضائیه قوې د دووګډون کوونکو غړو په توګه برخه اخیستله [۷۹].

پدې مانا چې جرګه دیوه بېرته پاتې او قبایلي ژوند دیوې پدیدې په توګه نه، بلکې د یو ټولنیز او سیاسي کلتور په توګه د پخوانیو آریایانو نه نیولې د پرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترموږ رارسېدلې ده.

د افغانستان د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون په ٤٥ ماده کې لویه جرګه د افغانستان د خلکو دستر قوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وګڼل شوه [۸۰].

په عمومي توګه په تېرو څه باندې دوه نیمو پېړیو کې (۱۹۷۶-۹-۱۷۰۹) شل لویې جرګې په افغانستان کې د اساسي قوانینو د جوړولو، تصویبولو، د افغان دولتونو د تاسیسولو او نورو ملي ستونزو د حل لپاره تدویر شوېدي [۸۱].

په بدو او سختو ورځو کې د تصمیم نیولو دیوې باصلاحیته ملي موسسې په توګه لویې جرګې د افغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

د معاصر ملي تاریخ د څو لویو جرګو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرګې ته د دریم قوت په جوړولو کې بیا هم دیوې ملي باصلاحیته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: د کندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال د میرویس نیکه لویه جرګه له صفوي استعمار سره د مقابلې او افغان دولت د جوړولو لپاره شوې وه [۸۲]. د ۱۷٤۷ کال لویې جرګې احمدشاه بابا د افغانستان باچا وټاکه [۸۳]. د ۱۹۲٤ کال لویې جرګې د هیواد اساسي قانون تصویب کړ [۸٤]. د ۱۹۲۸ کال لویې جرګې د وخت د دولت پرمختیایي پروګرامونه تصویب او تائید کړل [۸۵]. همداراز د ۱۹٤۹ کال لویې جرګې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د سرحدي اختلافاتو په اړه د افغانستان د دولت د سیاستونو ننګه وکړه. همدې لویې جرګې د ۱۸۹۳ کال د ډیورنډ تړون، د افغان او انګریز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال د راولپنډۍ تړون او نور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کوم چې د افغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده [۸٦]. په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرګې بیا هم د افغانستان او پاکستان ترمنځ د سرحدي اختلافاتو په هکله د افغانستان د دولت سیاستونه تائید کړل [۸۷]. د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې د همدې کال د هیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ [۸۸]. د منځ مهالو جهادي تنظیمونو په ګډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوټه کې د افغانستان د مسئلې د حل لپاره دوه ممثلې لویې جرګې [۸۹] تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرګې د پاکستان د حکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو د سخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرګه او نننۍ افغان سیاست:

دا چې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، د لویو جرګو ګډون کوونکي معلوم ؤ نو دا باالقوه قوت به په آسانۍ سره په آني ډول په یو بالفعل قوت بدلیده. د ټولنې د هغه وخت د قومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ د دولتونو له خوا د لویو جرګو په تدویر کې د ګډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسیره، د لویو جرګو د پریکړو تعمیل به هم د هیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرګه ماران به د قضائیه قوې په حیث د قضایي واک، د مقننه قوې په حیث د قانوني واک او د اجرائیه قوې په حیث به د غښتي اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جګړې د افغانستان د ټولنې قومي جوړښت مات او سره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرگې « مشروعیت » ، دجرگه مارانو د « ټاکل کېدو » شرایط، اویا دجرگې دپریکړو د « عملي کولو » خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د « سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې » [۹۰] په حیث دلویې جرگې په ځاي یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د « حل وعقد » دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجګړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنګ کې ددې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرگه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرگې دحرکت د « عاملینو » [۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع گرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په « نظري » توگه دلویې جرگې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په « عملي » ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان ،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرگې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرگې تدویر، دتدویر ځاي اودجرگې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلاي. همدلته ده چې، دڅو پرله پسې هڅونه وروسته دلویې جرگې دتدویر په هکله حتی ډېر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د « نظري امکاناتو » او « عملي ستونزو » له شته والي سره سره، دلویې جرگې تدویر نه « اسان » اونه خو هم « نه کېدونکې » کار دی.

دیوې بریالۍ لویې جرگې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته: یوه افغان پوه دجرگې دموثریت په اړه دجرگې« مشروعیت یاحقانیت » اود جرگې« دپریکړو تعمیل » ددوو مهمو ستونزو په توگه گڼلي دي [۹۲] . خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرگې دحرکت د « عاملینو » ټاکل هم دربیمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرگې په لار کې پراته ښکاره اولوځ خنډونه دي. دجرگې دتدویر ځاي، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د دریم قوت په بدیل د افغانستان د ایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای اوښه استعمال شي. نو دلویې جرګې عاملین باید د دریم قوت دیوه پیاوړي توکي په توګه لویه جرګه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه دریم قوت دبدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. د شته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرګه ده . دلویې جرګې دحرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرګې په ګډون کوونکو یوه خوله کیدل او دلویې جرګې د پریکړو دعملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرګې دبدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامې هڅې شویدي:

دلویې جرګې دحرکت لومړۍ هڅه په اسلام آباد کې د ۱۹۹۷ کال دجولای په میاشت کې دڅه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو ، دیني عالمانو ، جهادي قوماندانانو ، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه اوبالفعل حالت باندې د جرګې دحرکت دعاملینو په پوهه باندې ، چې ګواکې دجرګې عاملینو به دلویې جرګې ټول لومړني پړاوونه ، دهغې دبالقوه استعداد څېړل اوپه بالفعل قوت باندې دهغې دبدلېدو لارې ګودرې خېړلي وي اوبیا دې یې داحرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی، شک شته. اصلاً اسلام آباد دلویې جرګې دحرکت دپیل ښه ټکی نه و. دښکاره معیارونو له مخې دګډون کوونکو نه رابلل دجرګې « مشروعیت » له بحران سره مخ کړی ؤ.

داسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته دشمال ائتلاف په ابتکار دجرګې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله دیارلس کسیزه غونډه جوړه کړه. داسلام آباد دغونډې دتخریب په دود دې غونډې دافغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرګې په ځای دحل کومه بله لار لټوله[۹۳]. دفرانکفورت په غونډه کې دشمال ائتلاف په ګډون برسېره ، دپخواني باچا استازي هم ګډون وکړ.

دفرانکفورت دغونډې مالي امکانات دیونیکال دتیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملين دقوماندان مسعود په بڼه کې شورای نظار، شمال ائتلاف یامتحده جبهه، یونیکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلويې جرګې دحرکت درېیمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف اويونیکال په ګډمالي لګښت جوړه شوه[٩٤]. دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلويې جرګې دحرکت په وړاندې يوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف يې طراح، باچا اودجرګې وړاندېنې عاملين يې کودتاچیان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، يوه هم دپښتنو له سیمو نه په انفرادي ډول دګډون کوونکو درابللو پرېکړه وه نه دتنظیمونو، سازمانونو، قومي یاغیر قومي ټولنو په نوم. داسې پرېکړه چې له شمال نه يې ګډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل[٩٥].

په لنډ ډول وېلای شو، چې دلويې جرګې حرکت په افغانستان کې ددواړو جګړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اودطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په یوځې بنسټ پیاوړي، خوله سیاسي پلوه کمزوري طالبان دلويې جرګې سیاسي قوت دځان په ضد پیاوړی ګواښ ګڼي او مسعود په ډېر مهارت، دځان په ګټه دلويې جرګې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامواویاخامو هڅو برسېره، بیاهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازي په ګډون د١٩٩٨ کال دجولای دمیاشتې دبن غونډه دجرګې دهمدې عاملینو له خوا د ١٨٠ تنو په ګډون جوړه شوه. دجرګې دحرکت داغونډه د «مشروعیت» په بحران برسېره، دتصمیم اوپرېکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلایل لا نشته چې ګواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ١٩٩٩) دازمینت لومړنۍ غونډې وبلل شي. پدې مانا چې د درېیم قوت يو بالقوه توکی، لویه جرګه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلی وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل یوځي قوت سره، د ننني درېیم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لويې جرګې اوباچا، دسیاسي زور په یوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي ددرېيم قوت بل پياوړی مخالف پوځي قوت ، دطالبانو متعصبه اسلامي بنسټپالنه، په افغان سياسي ډګر کې يوازې او ميدان وګټي.

٦-پخواني باچا:

٨٥ کلن باچا محمد ظاهر (١٩٧٣-١٩٣٣) په افغانستان کې د درېيم قوت يو ډير مهم غير پوځي، خو سياسي عنصر دی. ددرېيم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې دباچا غوره والی، په افغان ولس کې تولوته دهغه منلی شخصيت اومحبوبيت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سياست کې يو شمېر دخيلې ، سياسي ، پوځي حلقې اوداسلامي بنسټپالنې جګړه مار پوځي قوت دباچا دبيارا ګرځېدو سره جوړ ندي، خوبياهم باچا په عام ډول په پښتنو برسېره په غير پښتنو کې هم محبوبيت لري.

له سياسي پلوه دمحمد نادرخان دسلطنت (١٩٣٣-١٩٢٩) له پيل نه داسلام، افغانيت او تمدن يو (نامتناسب) ترکيب ددولت دايډيالوژۍ په توګه ومنل شو. دمحمد ظاهر دباچاهۍ په توله دوره کې دا ترکيب تعقيب اوبيا چې کله دسلطنت په وروستيو لسوکلونو کې دباچا لاس پياوړی شو، نو پدې درې اصولو برسېره دموکراسي هم ديوه مهم سياسي اصل په توګه ددولت په پورتنۍ ايډيالوژۍ کې ځای ونيو (٩٦)، همدلته ده چې «ملي ګرايي» او «دموکراسي» دباچادسلطنت ميراث ګڼل کېږي (٩٧).

په ١٩٧٣ کې و چې باچا ديوې پوځي کودتاپه نتيجه کې له سلطنت څخه ګوښه کړای شو. په ١٩٧٨ کې دخلق-پرچم دحکومت اوبيا په ١٩٧٩ کال په افغانستان باندې دروسانود پوځي يرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سياست کې دبرخې اخيستلو يوه نيمه سياسي هڅه کړېده.

په پاکستان کې دافغان مهاجرو په کمپونو کې په ٢٠٠٠٠ کسانو کې دافغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ١٩٨٧ کال ديوې عمرمي سروې له مخې دپخواني باچا ، دتنظيمونو دمشرانو او قوماندانانو پلويان په لاندې ډول وو (٩٨):

-دپخواني باچا (محمد ظاهر) پلويان: ١٤٣٣ کسان (٦٥ ,٧١٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۲۵۰ کسان (۱۲،۵۰٪).

-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰٪).

-دجهادي قوماندانانو:

دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)

دجهادي تنظیمونو مشران:

دپیر سیداحمد ګیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیر حکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،۴۵٪)

هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ۶۷ کسان (۳،۳۵٪)

ټول .... ۲۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلو کې).

ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱ - ۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلي په پېښور او کوېټه کې، دمثلو لویو جرګو په ترڅ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچا په بیا راستنېدو ټینګار وکړ [۹۹]. خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جګړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیومنځګړي په توګه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لا ښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډګر ته دطالبانو په راتللو ، دباچا نوم بیا را ژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکر دي او باچاهم، وېل کیږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دبېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یوهم نه درلود. درې ګوني اتحاد، دافغان ملت ګوند، آزادو شخصیتونو،کوچنیو سیاسي کړیو اوسرچینو، ځینو سیمه ییزو اونړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې وندې اخیستلو ته هڅاوه. خودباچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د۱۹۹۷ کال داګسټ دمیاشتې په وروستیو کې، دطالبانو په لاس دجلال آباد دسقوط نه وروسته، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل اوبیا په همدې کال کې دلویې جرګې دحرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په ګډون تعقیب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا اوپه دوو نوموړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا دهېواد دسیاسي - پوځي وضعې نه دباچا ددفتر دغلط استنباط له مخې دباچا اعتبار راښکته کړ؛ خوبیاهم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې دباچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ.

د ۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې د طالبانو له خوا دجلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته دباچادفتر، هېواد ته دهغه دډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ. باچا فکرکړی و چې، طالبان په رښتیا هم دده دبې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي. طالبانو هم په ولس کې دباچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته دالومړي ځل و، چې دطالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو دافغانستان دمسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو[۱۰۰]. نوبیا په دومره وړونکي پوځي موقف کې باچاته د «امارت» دورکولو شاته دطالبانو کوم منطق پروت و ؟ داټول اوټول په افغانستان کې دشته سیاسي -پوځي واقعیتونو اودیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه دباچا اودهغه دمشاورینو بې خبري ده.

برسیره پردې، دامریکي په کانګرس کې دکالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني-حکمتیار» دحکومت دجوړېدو په وړاندې دباچا پره ولوبوي؛ په پښتنو کې دباچا دمحبوبیت له سیاسي قوت، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت دیوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنسټپالنې له شرنه وژغوري[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سیاسي تیروتنه ښیي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره ګانو پوځي قوتونه له پښو لوېدلي دي، دطالبانو اسلامي بنسټپالنې دیوه ورځ په ورځ پرمختلونکي اودمسعود نژاد پالنې دیوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توګه، چې په ترتیب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناڅه۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد دیوه بدلېدونکي پوځي-سیاسي حالت سره مخ کړیدی. نو، باچا باید په هیواد باندې ددغسې یوه کیفي اوکمي پوځي-سیاسي حاکمیت په بنسټ چې د پښتنود مطلق اکثریت، ازبکو، ترکمنو او هزاره ګانو سیمې دطالبانو اودتاجکو اوڅه پښتنو ګډې سیمې دقوماندان مسعود دکنټرول لاندې دي، ددرېیم قوت دیوه مهم او عامل توکي په توګه ددرېیم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتیژي عیاره او جوړه کړي.

دمسعود دپوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا یووالی نه یوازې دباچا کسرشان دی، بلکې دطالبانو داسلامي بنسټپالنې په وړاندې یو پیاوړی سیاسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف یوازې او یوازې دمسعود یو غټ سیاسي بریالیتوب ګڼل کېدای شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زینې کار واخلي چې له ختلو وروسته به یې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنسټونو او دبېلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف اودطالبانو دمتعصبې اسلامي بنسټپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سیاسي خلا ډکولو، دسیاسي استقلال دبیا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتیا لپاره درېیم بالفعل قوت په یوازې سیاسي هلوځلو نشي جوړیدای. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په یوازې سیاسي قوت نشي کېدای. دیوه بالفعل سیاسي -پوځي درېیم قوت دجوړیدو نه پرته داقوت بې مانا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل درېيم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړي ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، د یو غیر پوځي – سیاسي ، یوازي سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي –پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم «سیاسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول اولدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې دملي جریان اود ربنتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

داسلامي بنستپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېدای. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنستپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ویلي کولو (له هرې لارې چې کېږي) د یو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار اوارېدای شي.

باچا باید ددرېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرګه، پیر، دافغان ملت ګوند، او ددې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اوېدلي ملي سازمان په توګه یوموټی کړي. خوله دې سره سره، ددرېیم قوت دتشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي او په هیواد کې دملي ایډیالوژۍ د تعمیم په خاطر د یوې ایډیالوژیکي –سازماني هستې موجودیت د یو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په ختېه پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا ددریم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچانه زیات مستعد قوت دی. دوینې او ژبې داډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خودباچا دپروني څلوېښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسیزې او دتېرو دوه نیمو لسیزو دجګړې اود افغانستان دقومي جوړښت دپروني نسبي کوښېرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللی ملي پیوستون ښیي چې:

غیر پښتانه غټ او کوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندې پښتون اکثریت نه غواړي چې ددوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیا هم ټول ددربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار ته د نژدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا باید پدې پوه شي چې پښتانه به هم نور هغه بې قبده اوبې شرطه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنو کې دې دباچا دقاطع محبوبیت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او یا مسعود دریم قوت دخپلو پوځي غوښتنو نه ځار کړي. داسې نشي کېداي چې باچا دې د پښتنو په یوازې سیاسي اود شمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنلیزم:

نشنلیزم چې په افغانستان کې یې په دولسمه پیړۍ کې دلومړي او اتلسمه پیړۍ کې ددویم پښتانه نشنلیزم پړاو ونه په بریالیتوب ووهل، په نولسمه پیړۍ کې د افغان نشنلیزم خپل دریم بشپړتیایي پړاو ته ننوت (۲-۱۰)، دا پړاو دباچا تر وخته را رسیږي.

دباچا دسلطنت څلوېښت کلنه دوره دافغان نشنلیزم دبشپړتیا په دریم سیاسي پړاو کې، چې دنولسمې پیړۍ نه پیل او دده په دوره کې دخپل پخلي په یوه ځانګړي تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې دباچا دسلطنت وروستي لس کاله (ددموکراسۍ لسیزه) دافغان نشنلیزم دپخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا دافغان نشنلیزم ددریم بشپړتیایي پړاو خالق نه، بلکې دی او دده سلطنت دافغان نشنلیزم ددریم بشپړتیایي پړاو محصول دي.

افغان نشنلیزم چې دنولسمې پیړۍ په وروستیو کې دخپل پخلي په بحراني، نویو او پخو پړاوونو کې راغی اوپه هیواد کې دملي یووالي اوقومونو ترمنځ دپیوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو یومتناسب بدلون تعقیب شو؛ دباچا په دوره کې یې، دیولړ اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبیق دخپل پخلي ځو ځو پاخه ګامونه هم واخیستل.

په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ دتعمیم اوپه «افغاني هویت» دبېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې دباچا دسلطنت ددویمې لسیزې دتذکرې دویش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه دده دسلطنت دڅلورمې لسیزې (۱۹۶۰ لسیزه) دپخوسړکونو شبکې چې دافغانستان داساسي سیاسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدې کړل (۱۰۳).

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، او ډېوونې او روزنې د پرمختګ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکي نور هم پياوړي شول (۱۰۴).

داخو د باچا د سلطنت په دوره کې ؤ چې د هېواد په شمال کې د کوچې او د بشېن پښتانه د ځای په ځای کونې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ د قومي اجزاو په تناسب کې د مثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت د هېواد د شمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توګه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې د سياسي جغرافيې د جوړېښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا د دې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنې د باچا په ځلوېښت کلن سلطنت کې يې بر سېره پر نورو چارو د اقتصاد، کلتور، قانون، او ټولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختګ هم وکړ.

د هېواد د رسمي او ايکي يوې ژبې په ځای د دوو ژبو په منلو، د باچا سلطنت د ملي ايډيالوژۍ د تعميم په لار کې د ژبې د بنسټيز رول په نفې کولو سره د افغان نشنليزم په پخلي کې يو مرګونی ګنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، د پاکستان د جوړېدو په وخت کې، د باچا سکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

د ژبې او ختېې په بنسټ په هېواد کې د قومونو د وېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په دموکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار د ملي ايډيالوژي د تعميم پروسه لازم پرمختګ ته پرېنښوده. له دموکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً د هېواد د نفوس په سلو کې دولس جوړوي (۱۰۵) په سلو کې ۲۹،۲ غټې دولتي پوستونه (۱۰۶)، پښتنو ته چې د افغان نفوس په سلو کې لږ تر لږه ۶۳ جوړوي (۱۰۷) په سلو کې ۵۱،۹ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) (۱۰۸)، لکه څنګه چې مخکې هم وويل شول، سادا تو ته چې په افغان نفوس کې د پاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ٤،٦،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ۵ ،٤ او اهل تشيع ته په سلو کې ۸ ،۱ داډول پوستونه ورکړل شوي وو[۱۰۹]. دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ويش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ۱ ،۵٦ ، تاجکو ته ۳۳ ، ساداتو ته ۳ ،۳ ، نورو سني قومونو ته ۵ ،۵ او اهل تشيع ته په سلو کې ۲ ،۲ غټ دولتي پوستونه رسيدلي وو[۱۱۰].

باچا بايد پښتانه اکثريت او نورو کوچنيو قومي اقليتونو ته په کم نظر او غير سياسي سترګه ونه ګوري. هغه بايد پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقليتونه دجګړې په کلونو کې دنويو غوښتنو او تجربو سره آشنا شويدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسيزې او په ځانګړي ډول له ۱۹۷۸ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ويلي کېدو او دجګړې دناوړو ملي عواقبو په توګه په هيواد کې دنويو قومي – نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته ور وړې دي.

له يوې خواد باچا دسلطنت دوروستۍ لسيزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق-پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقليتونو او اکثريت ترمنځ ببخښن درزونه پيدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتيجه کې داقليتونو غير طبيعي ودې او له اکثريت نه اقليت ته دپښتنو دراښکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې دملي يووالي او پيوستون شېرازه له منځه يوووړه. باچا بايده ده چې د ۱۹۹۲-۹۷ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو ځلورو قومي – سياسي واحدونو باندې دهيواد دويشلو ترخه واقعيتونه په نظر کې ونيسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنسټپالنې دجهانبينۍ دوکتورين دي چې دسياسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحريک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجګړو په نتيجه کې نوموړي واحدونه له ځلورونه دوو ته راښکته کړيدي.

باچا او نور بايد په دې پوه وي چې: طالبان يوايډيالوژيک، مذهبي، سياسي ، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک ، نه بل اونه بل.

قوماندان مسعود ته دغير پښتانه اقليتونو او باچا ته دپښتانه اکثريت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرۍ ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او یا پښتانه په بنسټپالنې او سخت دریځۍ نوم بدي کول د پښتنو او غیر پښتنو اقلیتونو د سپکاوي او دوې ته په ټیټ نظر د کتلو نه پرته بله مانا نلري. غیر پښتانه افغان قومونه هم باید باچا د یوه افغان مشر په حیث ومني.

باچا باید د یوې معقولې او متناسبې نمایندګۍ له مخې په افغانستان کې د «دولت» او «ټولنې» د فزیکي او معنوي بیارغونې د کار په «افغاني» بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیا جوړول د هېواد د تجزیې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

د هېواد اداري – سیاسي یووالی په هېواد کې د ملي ایډیالوژۍ او افغان نشنلیزم د پخلي یو بل پوخ ګام دی. باچا د هیواد د قومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سیستم بدل کړ. په ۱۹٦٤ کې د هیواد نوی اداري–سیاسي سیستم د ۲۹ اداري–سیاسي واحدونو په نوم جوړ شو[۱۱۱۱]. پخوا به خلکو ځان په خپلو «قبیلو» او «خیلونو» یاداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري– سیاسي واحدونو یاد کړ. دا په افغانستان کې د نشنلیزم د پخلي او ودې یوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسیزې نه نیولې تر ننه پورې په هېواد کې د ملي پیوستون او اداري–سیاسي یووالي په ضد ډیر کار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته ؤ چې ځینو افغان اقلیتونو په ښکاره د فدرالیزم غیر افغاني نقشې جوړې کړې. ددې ډول نقشو او غیر ملي غوښتنو واقعیتونه باید په سرسري نظر ونه لیدل شي. پکار ده چې باچا د هیواد د سیاسي – اداري ربنتیې بیا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غیر ملي او غیر افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډیکالیزم (۹۲-۱۹٦٤) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹۹۹-۱۹٦٤) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅو چې د باچا تکتیک او ستراتیژي د نشنلیزم د پخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سیاسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به د اسلامي بنسټپالنې د سقوط نه وروسته بیا هم د زعامت د یوې خطرناکې سیاسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتنانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیرو کوچنیو نژادي-قومي بټیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بټۍ کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ(۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې دسیاسي پلورالیزم په توګه یو مترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ ددموکراسۍ دلسیزې عواقب ډیر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزېږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» ځو سوه کلنه افغاني شېرازه سرکښ کړه. اوس داهیله کېږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې ددموکراسۍ مرحله نده. دهېواد دسیاسي جغرافیې او په هېواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم او ضبط کیږي. اوس دمضمرو محافظه کاریو اوبې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان د تل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه(۱۱۳). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یا قضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه(۱۱٤).

په ۱۹۲۹-۱۹۱۹ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ۵۳ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایي چارو دیوشمېر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي اومدون جزايي قانون په توګه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه تېوکېزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدودوټاکل[115].

برسېره پردې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بېلېدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرګو لاس پياوړی شو[116].

په ۳۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يوځل بيا دستروا ک خاونده شوه[117]. دې قضايي واک دباچا دسلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنګ کې سيکولر قوانين هم دورځنيو ضرورتونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول[118].

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیمه برخه

لنډيز

* دډموکراسۍ په لسيزه کې درې ډوله سياسي جريانونه ددرې سياسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سياسي قوت

* اسلامي بنسټپالنه، دويم سياسي قوت

* ملي جريان، درېيم سياسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، درېيم قوت کمزوری، خو لومړي او دويم قدرت بشپړ سياسي، ايډيالوژيک او پياوړی سازماني تشکيل درلود.

* په همدې کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس دسياسي قدرت په نيولو، دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دډېرغتې سياسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو دهيواد دآزادۍ جګړه په يوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتيجه کې ملي جريان يا درېيم قوت نه يوازې داچې داسلامي بنسټپالنې په کمين کې ګېر شو، بلکې؛

* پدې دوره کې ددريم قوت ياملي جريان مورچل دتصوف دنقشبنديه (حضرت) او قادريه (پير) طريقو په دوو مشرانو او يوه ملا (محمدي) ونيول شوه. دتصوف او مذهب دا سياسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم ياد شو. دهمدې اتحاد په وجود کې درېيم قوت په يوه دويم لاس پوځي-سياسي او غير ايډيالوژيک موقف کې راغی:

* درېيم قوت دډموکراسۍ په لسيزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بنه کې يو کمزوری ايډيالوژيک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بنه کې يو غير ايډيالوژيک پوځي- سياسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم قوت نه يوازې داچې ، نن يو ايډيالوژيک قوت نه دی، خپل پروني پوځي موقف يې هم له لاسه ورکړيدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره ، دې په نامه درېيم قوت په کابل کې ددويم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سياسي موقف له لاسه ورکړ. په نتيجه کې دافغان نشنليزم دڅوسوه کلن سياسي قدرت دستگاه دويم قوت (اسلامي بنسټپالنې) ښه له پښو وغورځوله.

* ويلاي شو چې: په افغانستان کې درېيم قوت نه يوازې په بالفعل بلکې ديوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې ددرېيم قوت اوياملي جريان دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخيره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنسټپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنسټپالنې اوسخت درېځې په جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سياسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنسټپالنې او سخت درېځې څخه دوسلې په اخيستلو ، دافغاني اوپاکستاني مدرسو دطالبانو او نويو سياسي شوو ملايانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحريک په هيواد کې دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ.

* دطالبانو تحريک ځينو درېيم قوت وياله خو داسې نه وه: داخو پرونۍ ستړې شوې بنسټپالنه او سخت درېځي وه چې ديوه نوي نتني سياسي - پوځي بديل په توگه دطالبانو په وجود کې سُره يو موټې شوه. نو ، طالبان په ايډيالوژيک اوسياسي بنسټونو ددويم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) ادامه ده، نه درېيم قوت .

* دطالبانو اسلامي تحريک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې ددويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم سره نښتي دي. يو ددې بنسټپالنې ادامه او بل يې داسې نژادگره انشعابي څانگه ده چې ددې بنسټپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې يې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې تپلې هم دخپلې چپنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستې: د اسلامي بنسټپالنې دادامې په دود د طالبانو اسلامي تحريک افغان سياست يوځل بيا انحصار او د شمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونيوه نوپه زغرده ويلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې د دويم قوت توکي دي.

***

* ديوه بنسټپال خو غير (اخواني -وهابي) او ديوه معتدل خو غير سيکولر ملا په توگه به «محمدي» په افغانستان کې د دريم قوت د تجهيز په صورت کې، ښايي بياهم د باچا لار ونيسي.

* د حضرت د فقهي دانفاذ غوښتنه يوه ډيره زړه او نه غوښتنه ځکه ده چې، هيڅا هم تر اوسه پورې په افغانستان کې د دې غوښتنې مخالفت ندی کړی. د هغه د باچا د بيا راستنيدو غوښتنه يوه اساسي او رښتيانې غوښتنه نه ده. ديوه ملي ضرورت په توگه هغه د باچا بيا راستنيدلو او د دريم قوت جوړيدو ته دشک په سترگه گوري.

* د ملي گرايۍ او روحانيت التقاطي شخصيت دي چې پير، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچينو څخه اوبه خور لري. ښکاري چې، هغه دريم قوت او د هغه په راس کې باچا يو ملي ضرورت گڼي.

* افغان ملي جريان، يو يشپړ مسلمان، خو غير روحاني او غير مذهبي جريان دی.

* تصوف او مذهب دواړه، له ملي ببخ اوينسټ نه پرته، په يوائې ځان نشي کولای دريم قوت جوړ او رهبري کړي. پير ښايي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښايي د دې جريان روحاني او محمدي يې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې د راولپنډۍ د مشورتي شورې له خوا جوړ ديوه پردي موقت ائتلافي حکومت او بيا د پېښور د تړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې د مجاهدينو د اسلامي دولت د مشر په توگه د حضرت ټاکل، ښايي توجيه شي. خو، ديوه ملي جريان ديوه لومړي گام په توگه ديوه بالفعل دريم قوت په راس کې د تصوف او مذهب د رول د ملي جريان تحريفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* دیوغیر پوځي- سیاسي ، یوازي سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي - پوځي واقعیتونو او نورو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم سیاسي قوت سره دشمال ائتلاف د پوځي قوت یوځای کول اولدې لارې بالفعل درېیم قوت جوړول په هیواد کې دملي جریان اوربښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

* په یوه سره اوبدلي پوځي- سیاسي قوت باندې د درېیم قوت د بدلولو له پاره د دې قوت په بېخ اوبسنټ کې د یوې ایډیالوژیکې سازماني هستې ځای په ځای کول به د یوه ربښتیني بالفعل درېیم قوت ضمانت وکړي.

* درېیم قوت کېدای شي د شکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت هم وي. د یوه ایډیالوژیک نظام د نه موجودیت په صورت کې به دا قوت ډېر ژر سره و شیندل شي. بیا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې دراغورځولو له پاره د درېیم قوت بدیل له پښو لویدلی وي.

* داخو یوه ایډیالوژیکه ساده چې، له درېیم قوت نه یو په پښو ولاړ سیاسي (یا بالقوه یا بالفعل) قوت جوړوي. یو غیر ایډیالوژیک درېیم قوت په هیواد کې د پوځي بدلونونو په نتیجه کې هیڅکله هم خپل سیاسي ثبات نشي ساتلی؛ ځکه:

* داسې نده چې، یوازې او یوازې د دوو سره ورانو پوځي- سیاسي قوتونو په جګړه کې یو بل، یا منځګړی یا مخالف، پوځي- سیاسي قوت درېیم قوت دی. درېیم قوت د خپل ایډیالوژیک موقف له مخې درېیم قوت ګڼل کیږي، داموقف نن سبا په افغانستان کې پرته له یوه «ملي جریان» څخه، د «سیاسي اندیښنو» بل هیڅ یو «جریان» نشي خپلولی.

***

* په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیا جوړول د افغانستان د ټوټه کېدو سره مترادف ناوړه سیمه ییز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» بیارغونه د درېیم قوت په بڼه کې دملي جریان اساسي دنده ده. نو، د نن یو «ربښتیني بالفعل درېیم قوت» د سبا دیوه «بشپړ ملي جریان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډ ډول، د درېیم بالفعل قوت دجوړېدو کورنۍ ستونزې اوخامۍ کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛

* په باچا کې دشمال ائتلاف سیاسي نفوذ اوپه دې ائتلاف باندې دهغه زړه تړل؛

* دافغان ملت گوند شیندلی اوغیر سازماني حالت؛

* اودپیر په محافظه کاره طبعه کې دشمال ائتلاف یا شورای نظار نفوذ وگټل شي.

نو؛

* د درېیم قوت بنسټیزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره اوپټه د قوماندان مسعود دشورای نظار او یا دشمال جگړه مار قوت زیات سیاسي نفوذ ، ددې قوت شیندلی سازماني حالت اوغیر یوځي موقف دی.

خو؛ درېیم قوت دخپلو خامیو اوستونزو دلیرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کیدونکی کار دی، ډېر پیاوړي امکانات هم لري:

* د درېیم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا دیوه دولتي، لویه جرگه دیوه ملي، پیر دیوه روحاني او افغان ملت دیوه سازماني- ایډیالوژیک قوت په توگه کولاي شي دیوه داسې درېیم قوت بنسټ کېږدي چې په یوه بالفعل سیاسي قوت برسېره، دډېر ژرپوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې یوه نیمه کوچنۍ سیاسي - نژادي حلقه اویو شمیر څواکمنې خپلواکې خېرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زیات مالي امکانات لري، د درېیم قوت اوملي جریان په وړاندې دمخالفینو پیاوړی کتار نشي جوړولای:

* د درېیم قوت اصلي مخالفین اسلامي بنسټپالي (وهابیان- اخوانیان) او نوي سیاسي شوي وسله وال ملایان دي، چې د درېیم قوت دټکولو او تکفیر د «آیت» او «حدیث» ډکې وسلې جوړولی شي.

* یو بالفعل درېیم قوت په اوسنیو شرایطو کې نشي کېدای، دضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، يو ناپېيلي قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلويديز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو: بهرنۍ لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغورې.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت داسلامي سخت دريځيو او محافظه کاريو په بنوکې دخلکو په ټولنيز، کلتوري، عقيدوي او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه يوځل ددوی د پرونۍ «بې دينۍ» او بل ځل ددوی دننۍ «سخت دينۍ» په ضد په دښمنۍ او ورانۍ کې راوسته. ګاونډي يرغل په خپلو پوځي، سياسي او يا دواړو بنوکې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمنۍ او ورانۍ ته لمن ووهله او بيا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سياسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وکړه.

* دلومړي او دويم، دواړو قوتونو دانقلابي تيوريو په وړاندې دشتو افغان ټولنيزو، کلتوري او سياسي واقعيتونو حساسيت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه يوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تيورو په نوم حقانيت يې په رښتيا چې غلط ثابت کړ:

* لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابي تيورۍ، دماتې پيل افغانستان ؤ، نړيوال اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پيل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي دخپل سياسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوکې (۹۷-۱۹۹۲) يوځل او بيا دطالبانو په نوم دخپلو سياسي ملايانو (ديني علما) دسياسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بنه کې په پاتې راتللو، دسياسي اسلام دنړيوالو راډيکال مشرانو، سيد قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آيت الله خميني دکتورين په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولوا ک ټولي په توګه دديني عالمانو(Ulema) او يا سوچه اخوانيانو - وهابيانو دولت په افغانستان کې دنړيوال سياسي اسلام لپاره يوه ناکامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې دتوپک او په بل کې دقرآن په نیولو، لا هم داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس دافغان ټولنې په نبض اینبی دی، نو ددې دویم قوت، بالفعل ماتول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لې ترلږه، نن نه ښايي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل، پوځي او ایډیالوژیک دریم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څېر بل مجهز قوت پېژني؛ نو:

* دابنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله دبنسټپالنې، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، دڅو خپلمنځیو پوځي تصفیو په نتیجه کې داعتدال پوړیو ته په ور رسېدو خپل ځای دریم قوت ته پرېږدي. داځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، داخولومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، دلاندې نه، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، دسوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او يادښتونه

١) وګورئ صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٠-١٥٦ مخونه، دافغانستان دجهاد دثقافتي شورا له خپرونو څخه، ١٣٦٥ لمريز کال.

٢) له دې جريان څخه اوس يوازې او يوازې افغان ملت دافغانستان په نننۍ سياسي ډګر کې څه ناڅه سياسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

٤) بنياد ګرايي کهن وواپسين، افغان ملت جريده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

٦) صباح الدين کشککی، دهه دموکراسی، ١٤٢ مخ.

٧) پورتنی اخيستنځی، ١٤٥ مخ.

٨) وګورئ دافغانستان دخلکو ددموکراتيک ګوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library
19) Beverly Male, p.110, op. cit
20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
21) Mukherjee, 1978, Ibid.
22) Beverley Male, p.111, op. cit.
23) Ibid, p . 112.
24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
25) Halliday, 1988, Ibid.
26) Shahrani, 1984, Ibid.
27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
۲۸) وګورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کې، ۱۳-۱۷ مخونه، پېښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلی القرآن والسنة له خپرونو څخه.
۲۹) پورتنی اخیستنځی، ۶۲-۶۴ مخونه.
30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian Studies, XXVII, 3-4 (1992).
31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
32) Akhavi, S., 1982, Ibid.
33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.
34-37) Ibid, pp. 231-234.
38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

۴۴*) دشهادت جریده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۴۷) انجنیر استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جریده ، دویمه دوره ، لسمه گڼه ، څلورم مخ ، ۱۹۸۹ ، اپریل ، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

۴۸*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

۵۰) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دویم مخ.

۵۱) پورتنۍ مرامنامه، درېیم مخ.

۵۲) رر رر ۳-۵ مخونه.

۵۳) رر رر دویم مخ.

۵۴) رر رر

۵۵) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

۵۶):

- صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۱۵۴ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دریم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه .

۵۹) وګورئ: ددې ګوند د ۱۳۵۲ لمریز کال مرامنامه، ددې ګوند د ۱۳۷۵ لمریز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې ګوند دمرکزي نشراتي اورګان «افغان ملت» تولې خپرې شوې ګڼې، او په پېښور کې ددې ګوند دویم نشراتي اورګان «استقلال» خپرې شوې ګڼې.

۶۰) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسی، ۱۵٤ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جریده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمیاشتې د ۲۷ نېټې ګڼه.(L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت ګوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنیر محمد انعام واک، په افغان بحران کې د دریم قوت او دهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه، (په انګرېزي ژبه) افغان ملت جریده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، دیارلسمه او څوارلسمه ګڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخیستنځی.

۶٤) دافغان ملت ګوند اعلامیه د ۱۹۸۹ کال دمارچ میاشت.

۶۵) وګورئ دشهادت جریده، ۱۳۶۸ لمریز کال، دجوزا دمیاشتې لسمه، پرله پسې ګڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وګورئ ونېښې (انجنیر محمد انعام واک)، دافغان ملت دګوند داعلامیې په هکله دشهادت دجریدې ځغلند نظر ته یوه سرسري کتنه، دافغان ملت جریده، لومړی، دریم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغویي او غبرګولي میاشتې، اتلسمه او نولسمه ګڼه، پېښور.

۶۷) وګورئ انجنیر محمد انعام واک، ستراتیژي قدرت سوم دربرابر ستراتیژي های چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جریده، دولسمه ګڼه، لومړی او دویم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولای میاشت، پېښور.

وګورئ انجنیر واک، په افغان بحران کې د دریم قوت او دهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه (په انګرېزي ژبه)، افغان ملت جریده ۱۳-۱٤ ګڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتې، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زيرى، دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت خپروونکى اورګان، څلورمه ګڼه، داګست مياشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنير واک، انعکاساتي مربوط به ستراتيژى قدرت سوم، افغان ملت جريده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګورئ ۶۲ اخيستنځى.

۷۱) دافغان ملت جريده، پنځم مخ، ۱۹۹۵کال، مارچ-اپريل، دويمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله.(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي يووالى، دافغان ملت جريده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، يو نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتنى اخيستنځى.

۷۹) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمريز کال.

۸۰) د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوى،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطرې، ٤٩٧ مخ، ۱۹۹۷ کال، پېښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

۸۲) پروفیسر عبدالرسول امین، دافغانستان دټولنې دزعامت خلا، ۲۵ مخ، دآزاد افغانستان دلیکوالو ټولنه، ۱۹۹۵ کال، پېښور.

ډاکتر انورالحق احدي، دافغان ملت جریده، ۷۷-۷٦ گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۸۳) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۲مخ.

۸٤) پورتني اخیستنځي، ۳۲ مخ.

۸٥) رر رر

۸٦) رر رر

۸۷) رر ۳۳ مخ

۸۸) رر ۳۳ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

۹۰) پروفیسر ډاکتر انوارالحق احدي، افغانان باید هغه څه ونکړي چې دجرگې دکمزورتیا سبب شي، دافغان ملت جریده، څلورم مخ، ۷۷-۷٦ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال، داگست میاشت.

۹۱) پورتني لیکوال، پورتني جریده، لویه جرگه، سوله اومشروعیت، لومړی اودریم مخونه، ٦۸-٦۹ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۷ کال.

۹۲) وگورئ ۹۰ اخیستنځي.

۹۳) وگورئ ۹۱ اخیستنځي.

۹٤) وگورئ دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۹٥) پورتني اخیستنځي.

۹٦) وگورئ ډاکتر انوارالحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۸۸ کال.

۹۷) پورتني اخیستنځي.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

١٠٠) وگورئ ٩٦ اخيستنځى .

١٠١) پورتنى اخيستنځى .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

١٠٦) افغان ملت جريده، قومي مساوات اوملي يووالى، ٤٢-٤٣گنه، ١٩٥٥ كال.

PROPERTY OF ACKU 8238

١٠٧) وگورئ (١٠٥) اخيستنځى

١٠٨) رر ١٠٦ رر

١٠٩) رر ١٠٦ رر

١١٠) رر ١٠٦ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

١١٢) صباح الدين كشككي، دهه قانون اساسي، ٣٢-٣٣ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

١١٥) ميرغلام محمد غبار، افغانستان درمسير تاريخ، ٩٥٧ مخ، ١٩٦٧، كابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶) پورتنی اخیستنځی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit .

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

B
4.3831
WAK
8238 cp.1

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)
(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation, Development and Drug Control Program)

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library